

TADEUSZ KUDŁACZ
BERNADETTA ZAWILIŃSKA

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

KSZTAŁCENIE NA KIERUNKU GOSPODARKA PRZESTRZENNA W UNIWERSYTETACH EKONOMICZNYCH

Abstract: Education on Spatial Economy at Economic Universities. The article undertakes the chosen issues of educational programs concerned with *Spatial Economy*, as a specialization in economic universities in Poland. The attention is turned to the necessity of establishing in each university a set of standardization core knowledge and abilities. Next, we discuss the main similarities and differences in the educational program characterized in the specialization of Polish economic universities. Some recommendations are presented at the end of this elaboration.

Key words: Economic universities, field of study, learning outcomes, *Spatial Economy*.

Wprowadzenie

Kierunek studiów *Gospodarka Przestrzenna* został uruchomiony w latach 90. ubiegłego stulecia z inicjatywy przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych związanych zawodowo z uczelniami o zróżnicowanych profilach. Utworzenie kierunku było odpowiedzią na wzrastające zapotrzebowanie na specjalistów przygotowanych do kształtowania rozwoju społeczno-gospodarczego jednostek terytorialnych, w tym planowania przestrzennego i programowania rozwoju regionalnego oraz kreowania współpracy międzynarodowej miast i regionów [Szymła 2010, s. 167-171].

W toczącej się dyskusji na temat edukacji kadr dla *Gospodarki Przestrzennej* wielokrotnie wskazywano na interdyscyplinarność kierunku, który łączy wiedzę z wielu dziedzin, dopuszczając istnienie różnorodnych specjalności, dostosowanych do potencjału kadrowego poszczególnych typów w uczelni [Gaczek 2006, s. 81-93; Zipser 2006, s. 8-15].

Wielodyscyplinowy charakter kierunku, łączącego aspekty przyrodnicze, techniczne oraz społeczne i ekonomiczne podkreślono już w pierwszych standardach opracowanych dla jednolitych studiów magisterskich [Chmielewski 2006, s. 16-27].

Już wówczas panowało przekonanie, że należy uzgodnić jedynie bazową część programu nauczania, pozostawiając uczelniom znaczną swobodę w kształtowaniu sylwetki absolwenta [*Stanowisko uczelni wyższych...* 2006, s. 136-142].

Obecne uwarunkowania prawne sprzyjają różnicowaniu oferty dydaktycznej i kształceniu o charakterze interdyscyplinarnym. Korzystny jest również klimat dla współpracy międzyuczelnianej (w tym międzynarodowej) i wymiany nauczycieli akademickich. Zachodzące przemiany otwierają nowe szanse i wyzwania przed kierunkiem *Gospodarka Przestrzenna*, dając większą możliwość dostosowania treści kształcenia do specjalizacji posiadanej kadry oraz oczekiwań rynku pracy.

1. Interdyscyplinarność praktyki w zakresie gospodarki przestrzennej wyznacznikiem modelu kształcenia na poziomie uniwersyteckim

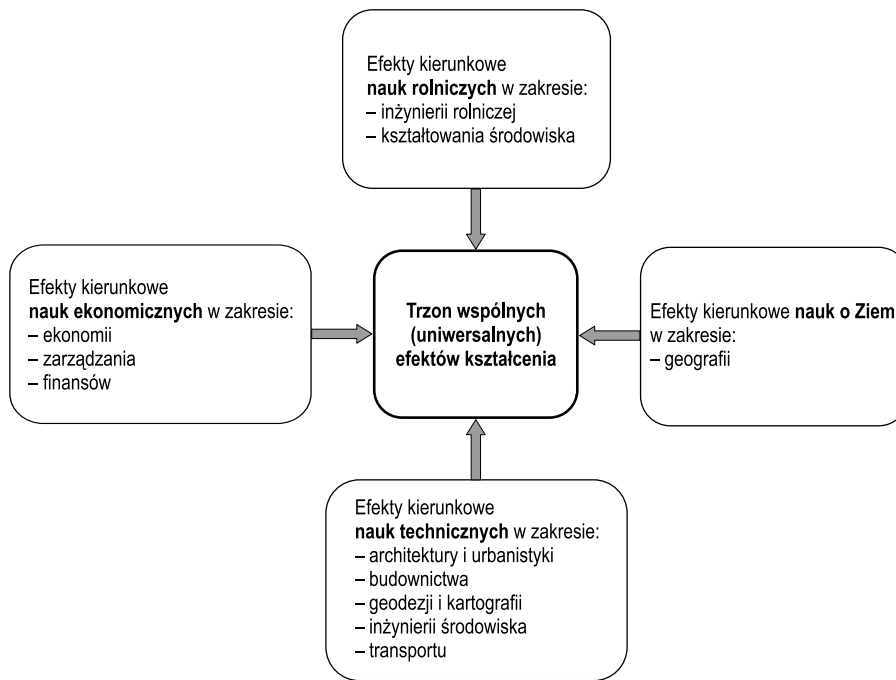
Funkcjonowanie kierunku studiów *Gospodarka Przestrzenna* w różnych typach uczelni ma pełne uzasadnienie w potrzebach praktyki (ryc. 1). Stojące przed praktyką zadania wymagają wiedzy z różnych dyscyplin nauki. Do ich kompleksowego rozwiązywania konieczne jest zatem odpowiednie współdziałanie rozumiejącego się wzajemnie zespołu specjalistów. Biorąc to pod uwagę można sformułować ważne wymagania, jakie spełniać muszą interdyscyplinarne zespoły pod względem posiadanej wiedzy i umiejętności. Są to tym samym warunki stawiane edukacji uniwersyteckiej na kierunku studiów *Gospodarka Przestrzenna*:

- 1) muszą pojawić się absolwenci o różnych specjalnościach adekwatnych do potrzeb gospodarki przestrzennej; to uzasadnia wskazywaną wyżej potrzebę prowadzenia kierunku w różnych typach uczelni;
- 2) specjalizacje powinny być wzajemnie komplementarne, tak aby pokrywały ważniejsze przynajmniej, aspekty gospodarowania przestrzenią;
- 3) programy kształcenia na kierunku *Gospodarka Przestrzenna* w danym typie uczelni powinny uwzględniać moduły pełnej wiedzy i umiejętności w danej specjalności determinowanej typem uczelni, ale również pakiety

podstawowej wiedzy ujawniającej specyfikę innych specjalności wymaganych praktyką gospodarki przestrzennej;

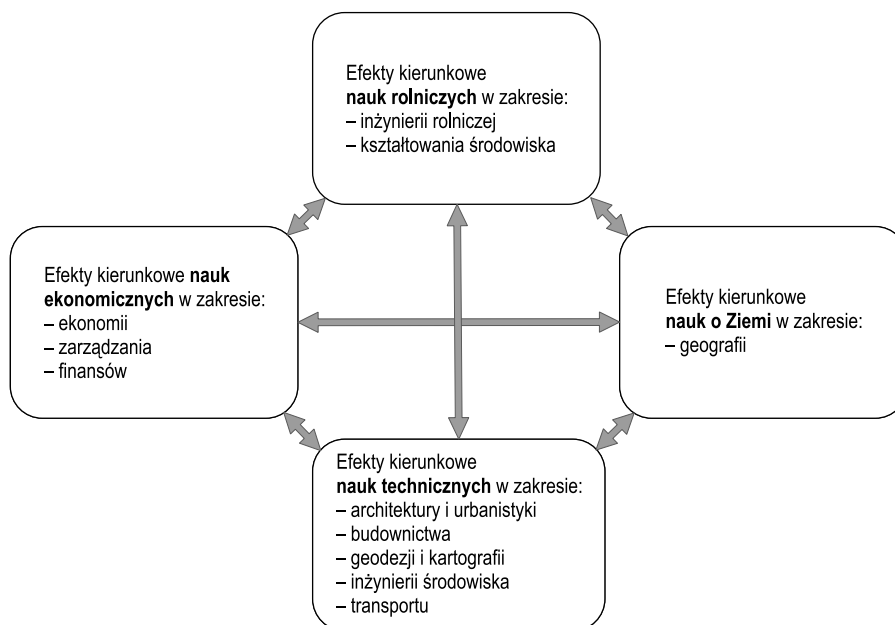
- 4) sylwetka zawodowa i naukowa absolwenta kierunku *Gospodarka Przestrzenna* w danym typie uczelni nie może być zatem tworzona z myślą o uwzględnieniu w zbliżonym zakresie wszystkich specjalności; absolwent danej uczelni musi być specjalistą w określonej dziedzinie, ale z jednoczesnymi umiejętnościami współpracy ze specjalistami innych dziedzin (co oznacza, że konieczne jest wyposażenie go w podstawową wiedzę innych specjalności).

Nietrudno zauważyć, że spełnienie powyższych warunków bezwzględnie wymaga współpracy uczelni prowadzących kierunek *Gospodarka Przestrzenna* (ryc. 2). Po pierwsze, uczelnie muszą uzgodnić pakiet wspólnych efektów, które są realizowane w każdej jednostce. Ta grupa efektów przesądza o wyposażeniu absolwenta każdej uczelni w uniwersalną wiedzę i umiejętności pozwalające na wzajemne rozumienie się we współpracy zawodo-

Ryc. 1. Gospodarka przestrzenna w zróżnicowanej strukturze efektów kierunkowych

Źródło: Opracowanie własne (ryc. 1, 2).

Ryc. 2. Konieczna współpraca uczelni prowadzących kierunek studiów *Gospodarka Przestrzenna*

wej. Po drugie, jeszcze ważniejsze, zespoły projektujące efekty kształcenia na kierunku *Gospodarka Przestrzenna* w danym typie uczelni powinny znać, a także powinny brać pod uwagę efekty innych uczelni. Jest to warunek konieczny do zachowania wspomianej komplementarności wiedzy i umiejętności absolwentów kierunku kończących studia na różnych typach uczelni.

2. Dominujący pakiet efektów kształcenia na kierunku *Gospodarka Przestrzenna* w uczelniach ekonomicznych i wydziałach ekonomicznych uniwersytetów

W uczelniach ujętych powyższym tytułem funkcjonuje w sumie kilkanaście specjalności kształcenia w ramach charakteryzowanego kierunku studiów. Wstępne analizy wskazują, że o specjalnościach – zapewne podobnie, jak w innych typach uczelni – przesądzają trzy przesłanki:

- specjalizacja naukowa podstawowej kadry dydaktycznej, w tym głównie samodzielnych pracowników nauki;
- specyfika wydziału, na której funkcjonuje kierunek;
- wyniki analizy miejscowych rynków pracy.

Biorąc pod uwagę oczekiwania praktyki względem absolwenta – ekonomisty – w zakresie gospodarki przestrzennej, a także zastanawiając się nad wartością dodaną ze strony tej grupy zawodowej do „zsumowanych” komplementarnych i interdyscyplinarnych sylwetek absolwentów wszystkich typów uczelni, można wskazać pewne uniwersalne, konieczne do posiadania pakiety wiedzy i umiejętności. Wraz z krótkim komentarzem i charakterystyką ujmują to zastawienia prezentowane w tab. 1 i 2.

Tabela 1

Konieczny zakres wiedzy absolwenta *Gospodarki Przestrzennej* w uczelni ekonomicznej, bez względu na ukończoną specjalność w ramach kierunku

Priorytetowe zakresy pogłębionej wiedzy	Charakterystyka
Teoria ekonomii	Dla omawianej grupy specjalistów wiedza w zakresie teorii ekonomii stanowi główną podstawę do realizacji ważnej potrzeby „uczenia się przez całe życie”. Różnorodność problemów praktyki wymagających rozwiązywania, a zwłaszcza ich ewolucja w czasie ku nowym, nieznanym wcześniej zagadnieniom, będzie z pewnością wymuszać permanentnie pojawiające się potrzeby zdobywania nowej wiedzy stosownie do nowych okoliczności. Dobra znajomość teorii ekonomii staje się kierunkowskazem w poszukiwaniu źródeł bardziej specjalistycznej wiedzy pozwalającej zrozumieć pojawiające się nowe zjawiska i procesy z zakresu gospodarki przestrzennej, a w dalszej kolejności wykorzystać tę wiedzę w praktyce zawodowej. Omawiane kwestie wiążą się z koniecznością kształtowania elastycznych sylwetek absolwenta. Powinien on zostać wyposażony w dostateczną wiedzę ogólną, umożliwiającą względnie łatwe uzupełnianie wiedzy specjalistycznej, stosownie do potrzeb, dyktowanych także ewentualną zmianą miejsca pracy.
Polityka rozwoju	Znajomość istoty, zasad, celów i instrumentów polityki rozwoju stanowi niewątpliwie warunek poznawania rodzajowych, bardziej wyspecjalizowanych polityk, jak polityka przestrzenna, polityka rozwoju regionalnego i lokalnego, polityka spójności, czy też polityka strukturalna. Każda z tych polityk może być ważnym obszarem zawodowej aktywności charakteryzowanych absolwentów.

Priorytetowe zakresy pogłębionej wiedzy	Charakterystyka
Podstawy zarządzania	Pogłębiona wiedza dotycząca zarówno zarządzania w biznesie, jak i zarządzania publicznego. W zespole współpracujących ze sobą specjalistów w zakresie gospodarki przestrzennej, to właśnie absolwent uczelni ekonomicznej powinien posiadać poszerzoną wiedzę w zakresie nauki o zarządzaniu. Po pierwsze, jej przydatność może się ujawniać w późniejszych potrzebach zawodowej współpracy zespołów projektujących kompleksowe zagospodarowanie danego obszaru ze służbami władz publicznych. Po drugie, również praca samych zespołów o interdyscyplinarnym charakterze wymaga odpowiedniej organizacji i koordynowania poczynań (zob. wskazywane umiejętności w tab. 2).
Podstawy finansów	Wiedza w zakresie finansów musi być wyraźnie ukierunkowana na finanse publiczne i analizy finansowe. Absolwent uczelni ekonomicznej musi zostać wyposażony w wiedzę tworzącą podstawy do kreowania umiejętności w zakresie prowadzenia kompleksowej oceny ekonomicznej gospodarowania przestrzenią. W szczególności dotyczy to ewaluacji projektów związanych z zagospodarowaniem przestrzennym określonych jednostek terytorialnych. Wyceny finansowe bezwzględnie muszą być zatem specjalnością absolwenta uczelni ekonomicznej kierunku <i>Gospodarka Przestrzenna</i> .

Źródło: Opracowanie własne (tab. 1, 2).

Tabela 2

Konieczny zakres umiejętności absolwenta *Gospodarki Przestrzennej* w uczelni ekonomicznej, bez względu na ukończoną specjalność w ramach kierunku

Priorytetowe zakresy pogłębionych umiejętności	Charakterystyka
Prognozy skutków ekonomicznych planów przestrzennych	Absolwent powinien potrafić przygotowywać kompleksowe prognozy skutków ekonomicznych planów przestrzennych. Dotyczy to znacznie szerszego zagadnienia, niż regulowane odpowiednimi przepisami, bezpośrednie skutki finansowe. Po pierwsze, ważne są również pośrednie skutki finansowe, będące następstwem szerszego łańcucha zdarzeń inicjowanych decyzjami planistycznymi i ich realizacją. Po drugie, pojawiają się pozafinansowe skutki ekonomiczne, jak np. trwałość realizowanej zabudowy, czy też funkcjonalność zespołów infrastruktury technicznej.

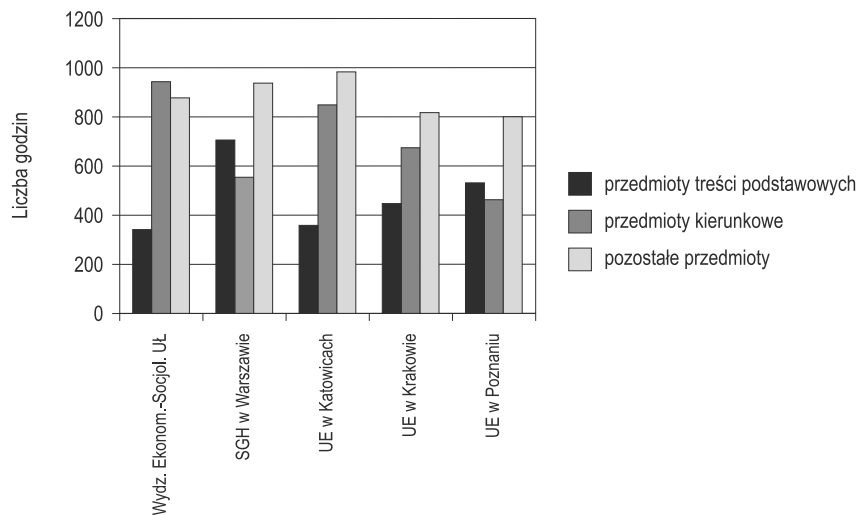
Wycena podstawowych elementów majątku trwałego	W realizacji zadań z zakresu zagospodarowania przestrzennego często pojawia się potrzeba wyceny podstawowych elementów majątku trwałego. Oficjalną wycenę – wymaganą odpowiednimi procedurami - przeprowadzają specjaliści posiadający uprawnienia w zakresie szacowania nieruchomości. Niemniej jednak każdy absolwent <i>Gospodarki Przestrzennej</i> uczelni ekonomicznej powinien co najmniej orientować się w elementach przeprowadzanego rachunku, a także dokonywać wstępnego szacowania.
Wycena zmian w wartościach nieruchomości	Jest to szczególnie przypadek powyżej rozważanej umiejętności, wydzielony jednak odrębnie ze względu na częstość pojawiania się problemu w procesie planistycznym zagospodarowania przestrzennego. Problem ten wiąże się zarówno z opłatą planistyczną, jak i koniecznymi rekompensatami związanymi ze spadkiem wartości nieruchomości w wyniku decyzji planistycznych. Pojawia się także w etapie realizacji ustaleń planu, w postaci np. renty adiacenckiej i koniecznej dla jej ustalenia wyceny zmian w wartościach nieruchomości.
Analizy ekonomiczne zagospodarowania terenu	Wskazywane wyżej prognozy skutków ekonomicznych, które w jakimś zakresie stają się elementami planu (zwłaszcza miejscowego), są na ogół uogólnionymi szacunkami, których jednym z celów jest uzasadnienie rozwiązań przyjętych w planie. Realizacja przedsięwzięć z zakresu zagospodarowania przestrzennego wymaga znacznie wnikliwszych analiz. W przedsięwzięciach bardziej złożonych, często najpierw odrębnie musi być przeprowadzana analiza dla poszczególnych projektów cząstkowych, a następnie dopiero analiza z uwzględnieniem wzajemnej ich interakcji.
Rachunek nakładów na inwestycje celu publicznego	Inwestycje celu publicznego nie mając charakteru komercyjnego, wymagają bardziej złożonych analiz ekonomicznych. W szczególności dotyczy to szacowania efektów, które najczęściej nie są możliwe do prostej finansowej wyceny. Między innymi konieczna jest znajomość jakościowych metod oceny.
Kierowanie zespołami ludzkimi	Absolwent powinien posiadać umiejętności do zorganizowania i nadzorowania interdyscyplinarnego zespołu realizującego zadania gospodarki przestrzennej, w tym planowania przestrzennego.

3. Analiza planów studiów i programów kształcenia realizowanych na kierunku *Gospodarka Przestrzenna* w uczelniach ekonomicznych i wydziałach ekonomicznych uniwersytetów

Efekty kształcenia, które omówiono we wcześniejszej części opracowania realizowane są w ramach różnych przedmiotów. Spośród uczelni o profilu ekonomicznym oraz ekonomicznych wydziałów uniwersytetów ogólnych prowadzących studia na kierunku *Gospodarka Przestrzenna* analizą zostaną objęte: Uniwersytety Ekonomiczne w Katowicach, Krakowie i Poznaniu, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie oraz Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny Uniwersytetu Łódzkiego. We wszystkich przypadkach oferowane są studia pierwszego i drugiego stopnia w trybie stacjonarnym i niestacjonarnym. W Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie oprócz studiów licencjackich pierwszego stopnia w roku akademickim 2011/12 uruchomiono studia o profilu inżynierskim.

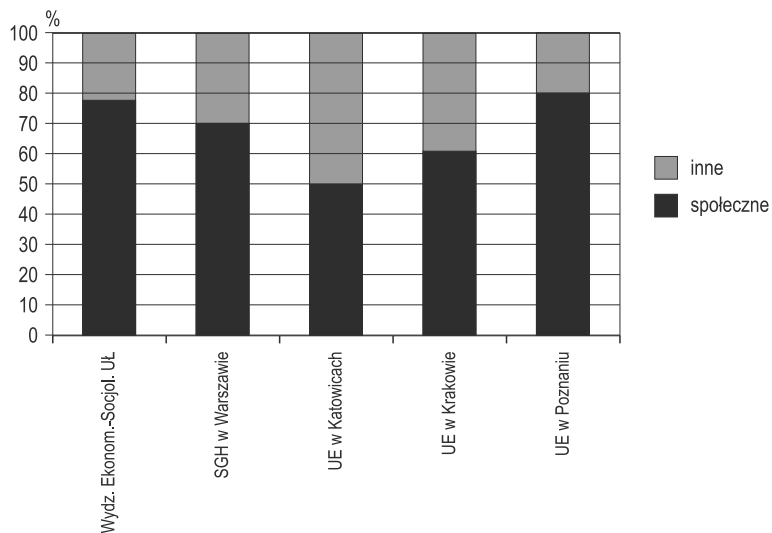
W planach studiów i programach kształcenia na kierunku *Gospodarka Przestrzenna* realizowanych w uczelniach ekonomicznych i na wydziałach ekonomicznych uniwersytetów widoczne jest znaczne zróżnicowanie. Różnice zaznaczają się zarówno w liczbie godzin, strukturze przedmiotów, jak również w udziale zajęć o charakterze teoretycznym i praktycznym. Ogólna liczba godzin na studiach stacjonarnych pierwszego stopnia (licencjackich i inżynierskich) waha się od 1804 do 2205, na studiach niestacjonarnych zawiera się w przedziale od 1080 do 2025 godzin. Na studiach drugiego stopnia stacjonarnych obowiązuje 990-1200 godzin, a na niestacjonarnych 513-990 godzin. Na wszystkich uczelniach studenci mają do wyboru od dwóch do pięciu specjalności. Największą liczbę specjalności oferuje Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny Uniwersytetu Łódzkiego.

We wszystkich uczelniach istotne znaczenie w strukturze programów nauczania mają przedmioty treści podstawowych. Na stacjonarnych studiach licencjackich godziny w ramach tych przedmiotów stanowią od 16,3% (UE w Katowicach) do 32,0% (SGH w Warszawie) – ryc. 3. W większości analizowanych uczelni wśród przedmiotów treści podstawowych widoczna jest wyraźna dominacja obszaru nauk społecznych, w tym zwłaszcza zagadnień ekonomicznych (głównie makro- i mikroekonomia, rachunkowość, finanse, zarządzanie, marketing i geografia społeczno-ekonomiczna). Na stacjonarnych studiach licencjackich przedmioty o profilu społecznym stanowią od 50% (UE

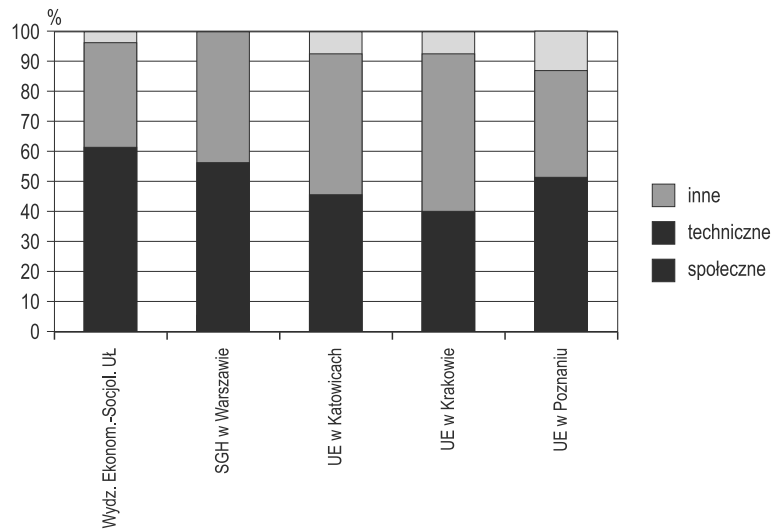

Ryc. 3. Struktura godzin w ramach ogółu przedmiotów na stacjonarnych studiach licencjackich

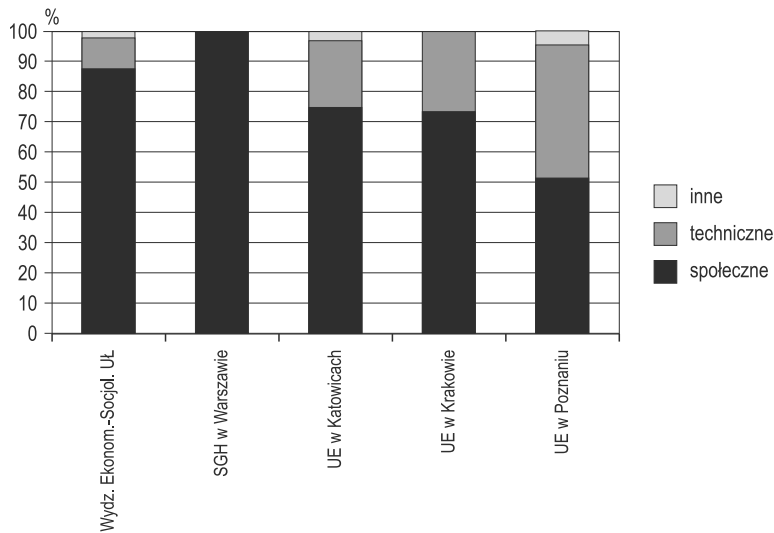
Źródło: Opracowanie własne na podstawie obowiązujących planów studiów (ryc. 3-7).

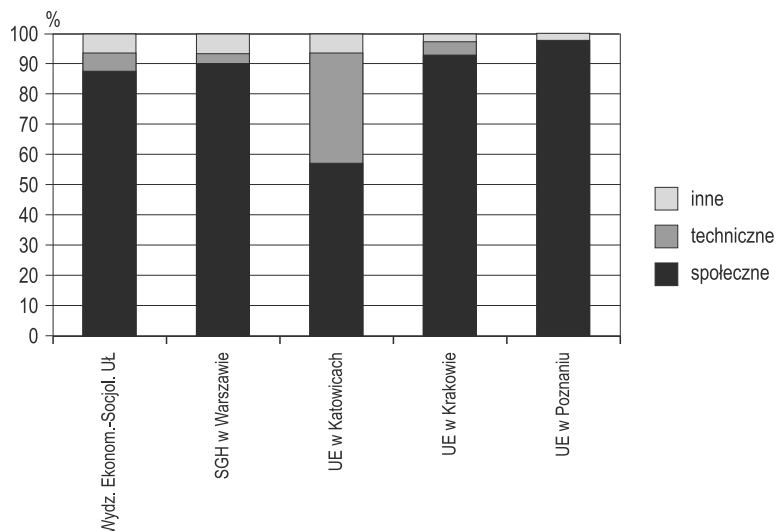
Ryc. 4. Struktura godzin w ramach przedmiotów treści podstawowych na stacjonarnych studiach licencjackich

Ryc. 5. Struktura godzin w ramach przedmiotów treści kierunkowych na stacjonarnych studiach licencjackich

Ryc. 6. Struktura godzin w ramach przedmiotów treści specjalnościowych na stacjonarnych studiach licencjackich

Ryc. 7. Struktura godzin w ramach przedmiotów na stacjonarnych studiach drugiego stopnia

w Katowicach) do 80% (UE w Poznaniu) ogółu godzin (ryc. 4), w tym 50-88% stanowią przedmioty ekonomiczne.

W grupie przedmiotów kierunkowych, treści związane z obszarem nauk społecznych wypełniają ok. połowy godzin. Na stacjonarnych studiach licencjackich godziny w ramach przedmiotów zaliczonych do społecznych stanowią 40-62% ogółu. Duże znaczenie w programach nauczania mają ponadto treści nauk technicznych (35-53% ogółu godzin) – ryc. 5. W grupie przedmiotów specjalnościowych przewaga treści społecznych zaznacza się najsilniej, przedmioty o takim profilu stanowią 74-100% godzin (ryc. 6).

Jeszcze silniej niż w przypadku studiów pierwszego stopnia (licencjackich) dominacja przedmiotów, które można zaliczyć do obszaru nauk społecznych ujawnia się w programie studiów drugiego stopnia. Na studiach stacjonarnych godziny w ramach przedmiotów społecznych stanowią 58-99% ogółu (ryc. 7), w tym 64-84% godzin zajmują przedmioty ekonomiczne.

Podsumowanie

Prowadzenie kierunku studiów *Gospodarka Przestrzenna* w różnych typach uczelni o zróżnicowanych strukturach programów kształcenia uzasadnione jest specyfiką kierunku przesądzaną głównie wymogami praktyki.

Niezwykle jednak ważną kwestią jest spójność wspomnianych programów kształcenia. Dlatego też duże nadzieje na dalszą poprawę spójności należy wiązać z podjętą dyskusją dydaktyczną prowadzoną w ramach Unii Uczelni na Rzecz Rozwoju Kierunku Studiów *Gospodarka Przestrzenna*.

Przeprowadzona analiza programów studiów wykazała, że kierunek *Gospodarka Przestrzenna* prowadzony przez badane uczelnie ekonomiczne oraz Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny Uniwersytetu Łódzkiego ma charakter interdyscyplinarnych studiów łączących treści trzech obszarów kształcenia: nauk społecznych, technicznych i przyrodniczych. Podkreślić jednak należy, że profil uczelni ma silny wpływ na strukturę przedmiotów, wśród których wyraźnie dominują zagadnienia społeczno-ekonomiczne.

Przeprowadzona analiza wydaje się prowadzić do wniosku, że postulowane w pierwszej części niniejszego opracowania priorytetowe zasoby wiedzy i umiejętności absolwenta uczelni ekonomicznej nie są powszechnie spełniane. Mając nawet świadomość, że przedstawione propozycje mogą mieć charakter dyskusyjny, to jednak konieczne wydaje się podjęcie pogłębionej dyskusji nad wewnętrznym „standardem” kształcenia absolwenta tego typu uczelni.

Literatura

- Chmielewski J. M., 2006, *Projekt standardów kształcenia na kierunku nauczania Gospodarka Przestrzenna*, [w:] *Teoria i praktyka w zakresie edukacji kadr dla gospodarki przestrzennej*, T. Kudłacz (red.). Biuletyn KPZK PAN, z. 224, Warszawa.
- Gaczek W.M., 2006, *Gospodarka przestrzenna jako kierunek kształcenia w uczelniach ekonomicznych*, [w:] *Teoria i praktyka..., op. cit.*
- Stanowisko uczelni wyższych w sprawie standardów kształcenia na kierunku gospodarka przestrzenna zaproponowanych przez MEN*, 2006, [w:] *Teoria i praktyka..., op. cit.*
- Szymła Z., 2010, *Doświadczenia i problemy związane z kształceniem na kierunku Gospodarka Przestrzenna w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie*, [w:] *Poprawa jakości i efektywności planowania i zarządzania rozwojem w administracji publicznej. Wyzwania wobec kształcenia na kierunku Gospodarka Przestrzenna*, T. Kudłacz, T. Markowski (red.). Biuletyn KPZK PAN, z. 244, Warszawa.
- Zipser T., 2006, *Teoria i praktyka w zakresie edukacji kadr dla gospodarki przestrzennej*, [w:] *Teoria i praktyka..., op. cit.*